

[1944, júl. Bratislava.] — „Čatlošovo memorandum“ — návrh na protinemecký vojenský prevrat a na zriadenie prosovietskej vojenskej diktatúry na Slovensku, určený sovietskym vládnym a vojenským kruhom.¹

Slovensko ako štát od Nemecka závislý, ktorého zahraničná politika je zmluvne podmienená správať sa podľa nemeckej, faktickým diktátom muselo vypovedať vojnu SSSR a jeho spojencom. Dnes nemecká sila sa láme a na Slovensku sa uvoľňujú putá závislosti od Nemecka. Malý národ v položení tak závislom musí sa prispôbovať mocným susedom. Je len radosťou, keď pritom môže dať výraz svojomu cíteniu. Dnes je čas, že slovenské založenie nášho národa nachádza cestu, aby jeho slobody stal sa zástancom nie cudzí, ale pokrvný brat. Doterajšou obozretnosťou vedení, chceme vyčkať v záujme svojho národa do posledného okamihu, aby sa Slovensko nestalo druhým nešťastným Talianskom.

Záujem tak slovenský ako aj SSSR je, aby sa nerozpúťali boje na území Slovenska predčasne, lebo neskoršie to pôjde ľahšie, bez bojov. Teda neútočiť hneď pri dosiahnutí dotyku našich severovýchodných štátnych hraníc. Maďari majú v priestore Košíc najväčšie strategické zálohy, ktorými chcú operovať proti sovietskym vojskám na území východného Slovenska. Usilujú sa aj teraz už vziať si na starosť obranu priesmykov Lupkov a Dukla. My, Slováci, to nepripustíme, a preto robíme všetko tak, aby bolo presvedčenie i na strane nemeckej i maďarskej, že na obranu vlastnými silami vystačíme. V tom nás musí podporovať nepriamo aj SSSR v jeho vlastnom záujme. Neskoršie, ale už podľa presne dohovoreného plánu, bolo by dobre previesť na tomto úseku demonštráciu delostrelectvom a predstieraným útokom, ktorý by slovenské jednotky tiež dobre markirovanou obranou odrazili, aby Nemci a Maďari nemali dôvodu pre ich pomoc a zásahy a dôverovali by Slovákom.

Slovensko ponúka svoje sily pre spoločnú vec so SSSR takto: Sovieti nech tlačia intenzívne na priesmyky Užok a južnejšie proti Maďarom, aby tam pripúťali čo najviac maďarských síl. Ďalej nech vyvinú ofenzívne úsilie severne Karpát, smerom na Tarnov a Krakov. Bočného protiútoky zo Slovenska nech sa neobávajú, lebo slovenské vojsko by už sledovalo neskoršiu svoju kooperáciu s vojskami SSSR a v prípade nemeckého a či maďarského zásahu zo Slovenska by včas upozornilo soviетov, ak by samo nebolo vstave čeliť týmto nástrahám. — Len keby soviети dosiahli a dobre ovládli priestor Krakova, nastala by možnosť prekvapujúceho a úspešného útoku proti Maďarom a umožnenie ďalších operácií aj proti Nemcom z južných a západných hraníc Slovenska. Slovenské vojsko by pripravilo a umožnilo totiž rýchly a hladký presun sovietskych vojsk cez slovenské územie a samo by sa pripojilo k ťaženiu proti Maďarom. Bezpodmienečným predpokladom však pre toto úspešné uskutočnenie by bola naprostá tajnosť vzájomnej dohody a nijakým

¹ Text memoranda sme mali k dispozícii len v tej podobe, ako ho publikoval „Čas“ roku 1945. Vzhľadom na to, že aj Čatloš vo svojich pamätiach používa znenie „Času“ a nepolemizuje s ním, ale len s komentárom k nemu, nazdávame sa, že ho môžeme považovať viac-menej za autentické. Tiež text memoranda v českom znení intimovaný v Londýne čj. MNO 653 taj.—II. odbor 1944 z 24. 8. 1944 (podľa Píkovej depeše; VHA Praha*, fotokópia strojopisného záznamu) sa od znenia, ktoré publikujeme, odlišuje len málo (chýbajúce časti viet alebo slová a ďalej, že slovo „neskoršie“ sa chybné prekladalo do češtiny ako „nejrýchlejší“).

Čatloš v pamätiach veľmi obsiahle vysvetľuje motívy, ktoré ho viedli k vypracovaniu memoranda, ako aj okolnosti súvisiace s jeho odoslaním do SSSR. Publikovať tieto pasáže pamäti presahuje možnosti tohoto zborníka. (Viď AÚD KSS Bratislava, Čatlošove spomienky, rok 1944, s. 10n.)

náznakom nezviklaná propaganda i spolupráca do tých čias Slovákov s Nemcami i Maďarmi. — Tým by SSSR razom a bezpečne urobil veľký a rozhodujúci skok vo vojne na tomto priestranstve.

V rozhodujúcom okamihu slovenské vojenské vedenie by urobilo štátny prevrat. Odstránili by sa neželateľné osoby z vedenia a zrušili by sa organizácie, ktoré boli režimom jednostranne vytvorené. Slovenská vojenská diktatúra by našla vo všetkých vrstvách národa porozumenie a podporu, čím by sa stav vecí hneď stabilizoval a poriadok udržal. Zrušila by vypovedanie vojny SSSR a jeho spojencom, so súčasným vypovedaním vojny Maďarom, čo by ju razom urobilo veľmi populárnou. Cez noc by zneškodnila nemecké vojenské i civilné zariadenie na Slovensku a vytvorila možnosti pre sovietske operácie veľkého rozmeru. Aj tu je predpokladom, že slovenská branná moc by udržala svoju štátnosť, stala by sa však súčasťou armád SSSR a kooperovala by aj s československými jednotkami na podklade vzájomnej nezávislosti, lebo inak by nastali obapolné sváry a povážlivé konflikty.²

Preto žiada sa, aby v prípade zásadného súhlasu zriadili sa permanentné komisie, ktoré by kontakt udržovali na oboch stranách v blízkosti zázemí a mali ďalekosiahlu vojenskú i politickú oprávnenosť. Na Slovensku by vec predbežne zostala vo vojenských rukách a postupom času by boli priberané aj politické osobnosti. Tajná organizácia slovenských bolševikov by tu sprostredkovala vzájomné styky, ale predbežne by sa do vecí v záujme prirodzeného priebehu a priechodu a tak i zapojenia celého národa, okate nemiešala. Štátoprávne dedukcie by vyplynuli bezťak po ukončení vojny, aby riešenie vnútropolitické bolo v súlade so záujmami SSSR. V doterajších ujednaniach sovietsko-československých treba vyhradiť Slovensku právo zaujať k nim svoje stanovisko a preto styk Slovákov so SSSR sa deje pokiaľ možno priamo.³

Čas (Bratislava), 5. 8. 1945, čís. 87; v článku „Výročie odletu delegácie SNR do Moskvy.“

² V spomienkach Čatloš uvádza: „Otázku slovenského štátu som prenechával na rozhodnutie slovenského ľudu a nechcel som národ mojím osobným rušením daného stavu znásilňovať. Preto som tento existujúci stav aj prizvukoval. Ponechajúc mu voľné dvere, snažil som sa do odboja zapnúť čo najviac národných síl, čo by nebolo hladko prevediteľné pri diktáte okamžitej zmeny stávajúcej konštelácie. To sa ukázalo pri skutočnom povstaní, keď z národa vyvstali: domobrana a zlopestvne POHG. Mojm cieľom bol národ, a nie jeho forma života, ani režim. — O jestvovaní významnej vojenskej skupiny, ktorá pripravovala povstanie v duchu československom, som do odoslania plánu nič nevedel. O vyhlásení CSR som sa dozvedel len pri povstaní, čo ma prekvapilo. O Golianovej skupine som začal byť informovaný až po odoslaní môjho plánu.“ (AÚD KSS Bratislava.)

Neznalosť príprav povstania zo strany SNR a vojenského ústredia potvrdil Čatloš aj v procese s Tisom: „... Neklamal som, keď som povedal, že neviem o povstaní. Vecne i materiálne som ho pripravoval. Spolupracoval som s Talským, Malárom a Stanekom. K Sovietom som poslal kuriéra, ktorým bol Lisický, a odletel lietadlom z letištia Mokrad. Ja som ho poslal koncom júla, ale v skutočnosti odletel 3. alebo 4. augusta. Vtedy generál Golian a jeho spoločníci poslali lietadlom list, ktorý ma u Sovietov kompromitoval. Lisický sa nevrátil a tak som vedel, že Sovietsy nechcú so mnou vyjednávať.“ („Pred súdom národa“, II, Bratislava 1947, s. 104.)

³ V dodatočne získanom materiáli je mnoho depeší Ingr—Píka, ktoré sa vzťahujú na pobyt údajnej Čatlošovej delegácie v SSSR a na Čatlošovo memorandum. Tieto depeše dopĺňujú údaje obsiahnuté v dokumentoch čís. 124, 133, 135 a 143 a ozrejmujú neblahý vplyv Píkovej zpravodajskej činnosti, ako aj informácií poskytnutých Ferjenčíkom, na vyvolanie vlny upodozrievaní sovietskej vlády zo strany Beneša a londýnskej čs. vlády. Depeše uverejňujeme v poradí, ako nasledovali:

Londýn, 15. 8. 1944 (d. 15. 8.):

„Gen. Píka: Víte něco o příjezdu Čatlošovy delegace do SSSR? Odpovězte obratem. Gen. Ingr.“ (SÚA Praha, E 22-12-14/601. Záznam dešifrovanej došlej depeše, čís. 732/18. Strojopisný priepis.) Do Londýna 16. 8. 1944 (zašif. 16. 8., 15,45 hod.)

„Gen. Ingr: Na Vaši depeši čís. 732 ze dne 18. srpna 1944: Podle výpovědi npor. Koreckého gen. Čatloš se o chystaném odletu skupiny pplk. Goliaha seznámil [!], neboť dne 1. srpna 1944 telefonoval, aby s odletem ještě počkali. Proto se skupina rozhodla odletět již 2. srpna 1944 v poledne namísto v noci z 2. na 3. srpna. Jest pravděpodobně, že po odletu skupiny pplk. Goliaha byl zamýšlený odlet skupiny gen. Čatloše nemožněn. O příjezdu skupiny gen. Čatloše do SSSR nám

není ničeho známo. Činím dotazy u sovětských činitelů. Plk. Toman." (Tamtiež, E 22-12-14/603. Nešifrovaný záznam odoslanej depeše, čís. 917—918/18. Strojopisný priepis.)

Londýn 15. 8. 1944 (d. 15. 8.):

„Gen. Píka: Ze Slovenska dostali jsme tuto zprávu:

»Hlásím, že nepřítomnost pplk. Ferjenčíka, kterého jsem odeslal dne 4. srpna 1944 k navázání styku s čs. vojskou misí v Rusku, nedá se již déle tajit a proto prosím, umožnit mu ihned návrat. Ley.« Gen. Ingr." (Tamtiež, E 22-12-14/602. Záznam dešifrovanej došlej depeše, čís. 793/18. Strojopisný priepis.)

Do Londýna 18. 8. 1944 (zašifr. 18. 8., 11 hod.):

„Gen. Ingr: K Vaší depeši číslo 732/18 a 793/18:

Dne 17. srpna 1944 ve Velkém divadle v Moskvě přišel ke mně mjr. slov. arm. Lisický. Vypověděl toto: Dne 4. srpna přiletěl do SSSR jako pilot dopr. let. FW 58 se skupinou od gen. Čatloše. Přistáli na poli u Čortkova. Skupina sestává z těchto osob: pplk. Ferjenčík, mjr. Lisický jako pilot, npor. Gabris jako navigátor, rotný Počátok jako mechanik a civilista Novotný (krycí jméno bývalého komunistického poslance). Papíry přivezl pplk. Ferjenčík a odevzdal Sovětům. Skupina je již od 6. srpna 1944 v Moskvě. Chodí v doprovodu sovětského plukovníka do divadel, kin, muzeí a podobně. Všichni v civilu. Oficiálně nám není o věci nic známo. Dotaz podle Vaší depeše číslo 793 ze dne 18. srpna 1944 jsem předal Sovětům. Plk. Toman." (Tamtiež, E 22-12-14/604. Nešifrovaný záznam odoslanej depeše, čís. 919—922/18. Strojopisný priepis.)

Londýn, 23. 8. 1944 (d. 23.—25. 8.):

„Gen. Píka: K Vaší depeši číslo 919—922 ze dne 18. srpna 1944 prezident vzkazuje:

Odvoloáváme se znovu na presidentův vzkaz, depeše číslo 800—806 ze dne 10. srpna 1944 (vid dokument čís. 124, příloha 2 — pozn. V. P.). Je zjevné, že ať z těch či oněch důvodů nás sovětské úřady neinformovaly o přítomnosti druhé delegace ze Slovenska.

Podle našich zpráv Ferjenčík a Šmidke jsou členy podzemního hnutí a musíme se proto právem domnívat, že se na Slovensku z těch či oněch příčin hraje na dvě strany, a to jak se strany Čatlošovy, tak se strany Ferjenčíka a Šmidkeho, kteří jeho poselství převzali a do Ruska přivezli. Opakujeme, že za tuto věc nebereme odpovědnosti, že tuto dvojí hru neuznáváme a v dalších důsledcích uznávat nebudeme. Domníváme se, že to jen přispěje ještě k většímu rozvratu slovenského tábora, který už dnes je dostatečně rozvrácený. Nemyslíme, že Sověty se účastní této hry z důvodů speciálně politických, nýbrž že to je jejich známá taktika, kterou praktikují na př. s německými generály a v jiných případech. Nemůžeme-li tomu zabránit, anebo je přesvědčit, aby to nedělali, musíme při každé příležitosti zdůrazňovat, že za tento postup nikdy žádnou zodpovědnost nepřevzeme. Informujte velvyslance. Gen. Ingr." (Tamtiež, E 22-12-14/609. Záznam dešifrovanej došlej depeše, čís. 827—833/25. Strojopisný priepis.)

23. augusta prišla do Londýna z čs. vojenskej misie v Moskve depeša, ktorá obsahovala text Čatlošovho memoranda. Intimát, ktorým sa táto depeša dávala v Londýne na vedomie niektorým činiteľom, končí takto: „K tomu dodávám: Tato kopie (rozumie sa memoranda — V. P.) byla mi předána dne 18. srpna na vojenské misi, kam v civilu neoficiálně bez vědomí průvodce přišli pplk. Ferjenčík, mjr. Lisický a npor. Gabris. V jejich přítomnosti prohlásil mi Ferjenčík: »Obě skupiny jsou vyslány Ley-em. Tedy se nejedná o žádné protivné směry. Po vzájemném souhlasu a rozhodnutí skupiny Ley a ústředního Národního výboru (v tejto súvislosti by šlo o ilegálnu SNR, čo však odporuje známym skutočnostiam — pozn. V. P.) byl vzat návrh gen. Čatloše za svůj až na prvý odstavce, to jest ke slovu „Taliánskem". Rozhodli se použití osoby Čatlošovy k provedení legální mobilizace, rozmištění vojenských jednotek, skladů apod., vše podle direktiv sovětského štábu. Jakmile by věc byla akutní a osoba Čatloše by byla nemožnou, byl by odstraněn a dosazen nový velitel armády zvenčí.« Na dotaz, zda už uvažovali konkrétně o nějaké osobě, odpověděl, že snad by se hodil gen. Viest. Dále bylo prohlášeno, že nálada v důstojnickém sboru je čistě československá. Tomuto rozhovoru byl přítomen také pplk. Pernikář." (VHA Praha.* Fotokópia. Příloha k čj. MNO 653 taj.-II. odbor 1944 z 24. 8. 1944. Vzhľadom na Píkovu neprítomnosť v Moskve 18. augusta depešu pravdepodobne odoslal plk. Toman.)

Do Londýna 23. 8. 1944 (zašifr. 23. 8., 12 hod.):

„Gen. Ingr: K memorandu druhé slovenské delegace zaslanému Vám před dvěma dny číslem 919—946/44 hlásím:

Dnes mne navštívil (tajně — úředně i sověty o příjezdu 2. delegace dosud nic neřekly) pplk. Ferjenčík, který mne informoval o svém poslání. Delegace byla vyslána ústřed. národním výborem, v němž jsou soustředěny všechny slovenské politické strany a SVV. Letadlo pro přelet získal komunistický poslanec Šmidke (v depeši chybne »Šmitka« — pozn. V. P.), snad od Čatloše. Memorandum gen. Čatloše bylo předloženo slovenskému národnímu výboru, který rozhodl využít osoby gen. Čatloše k provedení mobilizace a různých přesunů jednotek, k vydání všech přípravných rozkazů a předběžných opatření legální cestou, aby již zpočátku nebylo vnitřních potíží. Až bude vše připraveno a akce zahájena, má být Čatloš odstraněn. Memorandum bylo odevzdáno sovětským generálům u velitelství 4. ukrajinského frontu, přičemž podtrženo, s čím s návrhem gen. Čatloše národní výbor a SVV souhlasí a co odmítají. Národní výbor a SVV souhlasí s vojenskými přípravami a operacemi, které zajistí gen. Čatloš a které by SVV nemohlo samo snadno provést. Sovětským představitelům zdůrazněno, že národní výbor a SVV nesouhlasí s politickou stránkou memoranda. Pplk. Ferjenčík čeká na pokyny sovětského vrchního velení, po jejichž přijetí se ihned vrátí na Slovensko. Vzhledem k tomu, že sovětské orgány se dosud nezmiňují o příjezdu delegace,